
Pásztor Ferenc

A TEMETŐ

Jó ideig laktunk a Menház utca végében, az öreg temető szélén, Porszász János szobafestő és mázoló mester úr házának pincelakásában. Erről még mesélek többet is.

Arról a pincelakásról, meg arról, ami körülvette, számtalan emlék tolszik most elő ebben a szellemidéző elbeszélésemben. A szellemektől féltünk. Akkori, gyermeki képzeletünkben sokszor megborzongtunk, ha egyik-másik bolondos szomszéd kísértet történetekkel hozakodott elő. A szomszédos házban lakó Eidlerné kedvenc kísértet legendája arról szólt, hogy élt valamikor a Menház utcában egy iszákos suszter. Egy este, a Csárdában azzal hancegett, hogy pontban éjfélkor kimegy a temetőbe és elhozza onnan a nemrég eltemetett anyósa sírkeresztjét, azt megmutatja a díszes csárdai kompániának, aztán vissza is viszi a helyére. A fogadás tétje – Eidlerné szerint – tíz liter jóféle bor volt. A fogadás az fogadás. A suszter, aki természetesen a csárdában is viselte a kék kötényt, elhozta a temetőből az anyósa keresztjét.

A tíz liter bort leeresztették a gigájukon, ahogyan Eidlerné mesélte. Jól berúgott a suszter is, meg a többi léhűtő is. Ezután jött a neheze. A keresztet vissza is kellett vinni, még hozzá tanúk jelenlétében. Dülöngélve, hempergve kitántorgott a temetőbe valamennyi kapatos cimbor. Elmentek a sírig. A suszter fogta a keresztet és teljes erővel nyomta vissza a helyére. Csakhogy a keresztel együtt a suszter is ment lefelé, az anyós mellé. Annyira megrémült ökelme, hogy nyomban szívrohamot kapott és kilehelte a lelkét. A cimborák megkísérelték felemelni, de nem tudták, mert a kereszt hegye beleakadt a köténybe és azzal együtt fúródott a földbe. A hitelesnek mondott legenda szerint a suszter családja azzal büntette a kegyeletsértő borisszát, hogy odatemették őt az anyós sírja mellé. A suszter nevére senki nem emlékezett már, még Eidlerné sem, a sírt se látta senki. Mi mégis féltünk, rosszat is álmodtunk, ha valaki előhozakodott a kötényes suszter történetével.

A temető, mivelhogy nagyon közel volt, önmagában is félelmet keltett bennünk. Még Lichtner Anti, a bányai főpénztárnok fia is félt, mert a Porszász háznak abban a részében laktak, amelynek ablaka pont az öreg

temető végére nyílt. Lichtner Anti később plébánossá avansált és elég sok embert búcsúztatott el a földi világtól Somoskőújfalun. Tisztjénél fogva tehát elmúlhatott a másvilágtól való félelme. De ezt csak úgy melleleg említem.

A temetőtől való félelmünket csak fokozta Galbács József sírásó némely mutatványa. Úgy adódott, hogy Porszász János szobafestő és mázoló mester úr házának építéskor egy-két öllel kitoldotta telkének határát, éppen az öreg temető felé, azaz abból elcsippentve. Azt senki nem firtatta, vajon hatósági engedelemmel, vagy Galbács sírásó szorgalma által, amit egy-két üveg szilvóriummal lehetett serkenteni. A szorgalomban nem is akadt semmi hiba, mert gondosan igazgatta a ház mögötti rézsűt, és az sem zavarta, ha olykor-olykor egy-egy lábszárcsont, vagy koponya fordult ki a régi-régi sírból Galbács hozzászokott ilyen dolgokhoz, a lelkiismeret altatását pedig jól elvégezte a szilvórium. Néha odamerészkedtünk bámészkodni, de ha túl közel kerültünk hozzá, lapátjára vett egy koponyát és azzal jól ránk ijesztett.

Titokzatos embernek tűnt a mi szemünkben ez a Galbács. Ásta a sírt, félre dobálta a megsárgult csontokat, aztán kiült a földkupac szélére früstökölni. Mosdatlan kézzel fogta a kenyeret, szalonnát, falatozott, meghúzta a borosüveget, aztán dalolva ásta tovább a sírt. Rendszerint énekelt, vagy motyogott magában. Ilyeneket mondott: No Veszelo vszkiné, vén csoroszlya, kényelmes ágyat csinálok neked. Akkor úgy vettük az ilyesmit, hogy Galbács igazánból beszélget a holt lelkekkel és nemcsak a szilvórium szól belőle. Szó, mint száz, a rézsű elkészült, az öreg sírok helye után pedig már senki sem kutakodott, elég volt az élőkkel való gondokkal megbirkózni.

Féltünk a temetőtől, féltünk Galbácstól is, de nem annyira, hogy bizonyos esetekben felül ne kerekedjék bennünk a kurázszi. Ilyen esetnek tekintettük a szilva érésének idejét, a szép arany-őszi napokat. Valamikor régen, szépapáink korában még élt az ősi szokás, hogy a megholtak sírjára gyümölcsfát ültettek, a sír mellé pedig kicsi padot állítottak. Mi célból? Pontosan nem tudtuk, de gondoltuk azért, hogy a kísértetjárás idején megpihessen szegény kóbor lélek azon a padon és hadd falatozzon a jóízű, illatos szilvából. A gondolatot tovább gombolyítottuk. Ha igazán kedves öreg szülék alszanak ott, csak nem veszik zokon tőlünk, hogy mi is belekóstolunk abba a finom gyümölcsbe. A hitet erősítette lelkünkben az a tudat, hogy az érett gyümölcsöket talán nem is a kísértetek eszik meg, mert akkor a kiköpött magok ott lennének a sír körül. A magok sehol sem voltak, annál több szilva erjedt Galbács sírásó úr sufniájában, a cefrés hordókban. Abból is bizonyosságot sejtettünk, hogy késő ősszel, amikor a halottak napja után dér lepte a hervadó koszorúkat, Galbács úr háza felől szilvórium illatot

hozott a szél. Nem merészkedtünk túlságosan közel a sírásó házhoz leskelődő szándékkal, mert azt hittük, ott is szellemek táboroznak, például olyan szellemek, mint a kötényes suszter. Azt hittük, az még a sírból is kikapaszkodik, ha megérzi a pálinka illatát. Arról természetesen nem mondtunk le, hogy fel-felousnjunk a szilvafákig, mert azok leginkább a temetődomb tetején álltak. Azt a szilvát kedveltük igazán, amit már egy kicsit megcsípett a dér. Az bizonyult a legédesebbnek, az vált meg könnyedén a magjától. Várlaltuk a veszélyt, megraktuk a gyomrunkat is, meg az ing bugyrát is. Néha elpucoltunk onnan, mert jött Galbács a mogyorófa vesszőjével. Olyankor aztán usgyi, úgy ugráltuk át a sírokat, a bokrokat, mint a megkerült kecskék. Előfordult, hogy Galbács nesztelenül közeledett és már nem volt érkezésünk leugrálni a fáról. Elverte rajtunk a port.

Minket se kellett féltetni. Nem mentünk a szomszédba komizságért. Kilestük hol ássa a sírt Galbács. Megvártuk a délutánt, mert olyankor már a temetésen kellett neki szorgoskodni. Odasettenkedtünk a délelőtt kiásott sírhoz és egy jó rakás sárga, agyagos földet visszatúrtunk a gödörbe. Másnap délelőtt aztán indián kúszással a közelébe lopakodtunk, hallgattuk a szitkozódást. Ígért az nekünk mindent, csak jót nem. A szánkra szorítottuk a kezünket, nehogy meghallja a röhögést. A szilvalopástól nem tudott visszariasztani. Most már azt mondom, hogy szégyelljem magamat, de az is biztos, hogy azóta sem kóstoltam olyan jóízű szilvát.

A sírásó ezzel még nem lépett ki az én akkori életemből, mert egy ideig még ott laktunk a temető szélén, a Békás-tó közelében. A pincelakás rideg, hideg, barátságtalan és egészségtelen volta megviselt bennünket, különösen édesanyámat, aki olyan izületi bajokat szedett össze, hogy majdnem megbénult. A szegény ember ilyen helyzetben úgy segít magán, ahogyan esze, fufangja, módja engedi. Így esett meg, hogy Penyaska Lali, vagyis Szabados Lali, akit inkább Penyaskának hívtunk az anyja után, azt mondja nekem: „Fero, ne fagyoskodjatok abban a rohadt pincében! Menjünk szenet lopni a rakodóra.” A rakodóra az új templom mögött, közvetlenül a temető alatt működött. A szenet Salgóhányáról, Inászóról szállították kisvasúton. A rakodón egy tornyos építményben, egy különleges szerkezet segítségével rakták át a rendes, vasúti vagonokba. Nappal gőzerővel zajlott a munka, este pedig egy bakter vigyázott az egészre, mármint arra, hogy a népek lehetőleg ne lopkodják onnan a szenet. Lopkodták. Nem ok nélkül. A gyári családok kaptak némi tüzelőt, talán nyolc lovas kocsira valót egy évben, ingyen. Kevés volt. Télire alig maradt. Voltak nagy becsületes szegények, akik csak a kisvasút mellett elszóródó szenet szedegették össze, voltak – nem is kevesen – olyan szegények, akik a rakodóról, a csillékből, a félretolt

vasonokból lopták. Azt hiszem ez benne volt a bányai és a gyári urak kalkulálásában, mert csak egy öreg, sánta bakter őrködött estétől reggelig.

Lali szavára sokat adtunk. Erős volt és bátor, idősebb is, mint mi, a csirkefogászatban pedig még a híres Illés Potyo sem vette fel vele a versenyt. Nekiindultunk vagy hatan, ki-ki egy erős zsákkal, meg kislapáttal. Keresztül vágunk a temetőn, Lali ismerte a járást. Csendesen megközelítettünk egy jól megrakott, alacsony vagon és percek alatt teleraktuk a zsákot. Nehezkedett rám, mintha a földre akarna nyomni. Úgy kaptam két vállra, hogy a fejemet előre szegtem. Szedtem a lábamat Lali után. Kerülgettük a sírokat, kapaszkodtunk a fákba, bokrokba, fejfákba, főleg felfelé menet. Mire az első zsákot hazacipeltem, azt hittem kiköpöm a tüdőmet. Lali nagyon rendes srác volt. A saját zsákjából is a mi ládánkba öntötte a zsákmányt. Akkoriban még csillogó, fekete szenet bányásztak mifelénk. Előfordult, hogy egy este háromszor is fordultunk. A bakter nem vette észre. Nem akarta? Ki tudja?

Egy este, már keményre fagyott a föld, beütött a ménkő. A bakter észrevett bennünket, mert valamelyik mulya gyerek véletlenül odacsapta a kislapátot egy üres csille oldalához. Akkorát csattant, mintha lőttek volna. Mondta is Lali a huszár miatyánkot. Hogy az micsoda? Nem lehet leírni. Elég abból annyi, hogy szaladtunk, de a félig rakott zsákot nem hagytuk ott prédának. Neki a temetőnek. Kerülgettük a sírokat, de nem toronyiránt hazafelé, hanem vargabetűvel, a gyár irányába. A bakter meg utánunk. Neki könnyebben ment, mert nem cipelt szenet. Egyszeriben csak azt érzem, hogy Lali elkap, pisszent a többieknek is, aztán se szó, se beszéd, belök egy frissen ásott sírba zsákoktól. A többiek rám, meg mellém. Ott lihegtünk, mint a kopó kutyák, benn a sírban. A bakter is érkezett, de megállt, mert nem hallotta a csörtetést. Mi hallottuk a hangját. Azt mondta: „A sok koszos. Ezeknek semmi sem elég? Ma már – legalább – kétszer fordultak. Mozdonyt fűtenek? Ami sok, az sok! Utóbb még elcsapnak miattuk, hogy szemet hunyok...”

Nekem röhöghetnékem támadt. Valószínű a félelem miatt. Lali oldalba vágott. Elment a kedvem a röhögéstől, nem annyira a taszajtástól, inkább attól, hogy a bakter elkezdett kiabálni. Galbács! Jöjjön csak. A széntolvajok valahol itt lapulnak a sírok között. A sírásónak nem nagyon akaródzott előjönni, mert ő maga is a rakodóról lopta a szenet, azonkívül késő este kinek van ándungja a sírok között botorkálni. Azért visszakiabált: „Mit ordítózik, Rudi bácsi? Az lesz a vége, hogy felriaszt egy-két kísértetet. Mit sajnálja azt a szar szenet?” Ez már jó pontnak számított Galbács részére. A bakter, jobb belátásból-e, vagy a kísértettől való félelmében, visszaballagott

a bakterházba. Keservesen kimásztunk a sírból, a szeneszsákokat is kiadogattuk és hazamentünk. Nem feküdtünk le, csináltunk még egy fordulót. Lali azt mondta, hogy ez egy lélektani pillanat, mert a bakter most abban a szent hitben szunyókál a priccsén, hogy mára elment a tolvajok kedve a szajrézástól. Tévedett. Nem ment el. Ezen az estén vittem haza a legnehezebb zsákokat. Szegény édesanyám sírt, a fejét ingatta és mondta a magáét, csak úgy, maga elé: „Jóságos teremtőm, hát nem elég a szegénység, még tolvajja is teszel minket?”

A teremtő, valószínűleg, ezúttal mással foglalatoskodott. Azt reméltem, édesapámat gyógyítja. Akkor éppen a kórházban feküdt tetanuszsal. Vigasztalt, hogy nem fáztunk, hogy édesanyám lábának is jót tett a meleg, a kistestvéreim még a takarót is lerúgták magukról. Az is vigasztalt, hogy vasárnap majd elmegyek a templomba és meggyónom a bűnömet. A Jóisten csak nem zavar a pokolba a szar kis szén miatt. Másnap Galbács eljátszotta azt az egy jó pontot. Odajött a házunk fölötti szakadék széliben. Onnan kiabálta, hogy ha még egyszer megtudja, hogy a temetőn keresztül visszük a lopott szenet, elintéztet bennünket a rendőrökkel. Penyaska Lali erre letolta a nadrágját és odamutatta neki a csupasz fenekét, mondta: „Ennek kiabálj, te halálmadár!”

A szénlopást nem hagytuk abba, pedig Lázár atya, aki későbbben kiugrott a barátok szerzetes rendjéből és nagy kommunista vált belőle, a lelkemre kötötte, hogy a lopást szigorúan tiltja a tízparancsolat. Én arra csak azt mondtam magamban, hogy rendben van, Mózes Afrikában mondta ezt, ahol soha nincs olyan rohadt hideg, mint Tarjánban. Mózes biztosan belátná, hogy azért, mert valaki szegény, nem feltétlenül fontos megfagynia. Szépen elrendeztem magamban a dolgot és esténként eljártam a rakodóra szenet lopni.

A tűzrakáshoz fát is kellett szerezni. Nyáron, meg ősszel még hagyán. Volt az erdőn elég száraz ág, azt szedtük össze, jó volt gyújtósnak. A kerülő se szólt érte. Más volt télen. Akkoriban kemény hidegek jártak, a hó néha derékig ért a Tarján körüli hegyekben. Nehezen jutottunk egy kevés száraz fához. Rendszerint egy hosszú kampós bottal jártuk az erdőt, azzal tördeltük le a száraznak látszó ágakat. A száraz könnyen törött és hamar elhordta az erdőről a környékbeli szegénység. Ebben is Penyaska Lali okosított meg. Azt mondta nekem: „Fero, oda se neki! Hozunk fát az erdőről. Van ott elég.”

A temető feletti akácosban valóban sok sudár akác nyújtózkodott. Ráadásul nagyon sűrűn telepítették ezt az erdőt egy Szilárdi nevű földesúr tulajdonát. Kora reggel indultunk. Térdig gázoltunk az éjjel lehullott friss hóban. Tele ment vele a bakancsom, átázott a nadrágom, de nem fáztam,

mert szedtük a lábunkat kifelé menet. Lali hozta a kisértőt, én hoztam a kisbaltát. Lali fűrészelt. A fa tövétől elkotorta a havat, hogy kivágás után betakarhassuk vele a tőkét. A ledőlt fáról egykönnyen levagdostam a gallyakat és botorkáltunk hazafelé a hóban. Hazatérvén is szaporán kellett dolgozni, hogy mielőbb eltüntessünk minden nyomot. A környékbeli szomszédoktól nem kellett tartani, mert aki látta, az úgy tett, mintha nem is látta semmit. Csak a sírásó jártatta a száját. Megüzente Pap Tonoval, a halottkémmelel, hogy jobban tesszük, ha nem lopjuk a fát, mert befűt nekünk. Azt hitte, begyulladunk tőle. Csak azért okvetetlenkedett, mert ő is onnan hordta a tűzrevalót és egy cseppet sem örvendezett felségterületének háborgatásáért. Attól tartott, hogy ráuszítjuk az erdőkerülőt, a puskás embert. A kerülő nem szólt hozzánk, mert nagyon jó tudta, hogy Penyaska Lali többször is rajtakapta az orvvadászaton, még hozzá vadmalac lövésen. A kerülő is tudta: akinek vaj van a fején, ne menjen a napra. Így aztán Lali visszaüzent a nyálasszájú Pap Tonoval, de olyant mondott, amit nem illik leírni.

Édesanyám nagyon ellenezte ezt a falopást, de a kényszer rávitte, hogy ő is kijött velünk az akácosba. Kékre fagyva, fájós lábbal és félelemtől remegve cipelte a hosszú szálfát. A szelíd és jóságos Porszászné mondta is neki: „Jaj-jaj! Mire is képes egy anya a gyermekeiért...”

Sokra! Én tudom.

A temető titokzatossága sok-sok borzongató élményt raktározott akkori gyerek agyamba, ezek pedig máig sem halványultak el, talán csak kissé visszább szorultak agyam memória tekervényeiben. Előhívhatók, akárcsak a fényképek megfakult negatívjai. A Menház utca – most Arany János utcára keresztelték – legvégén, ahol azok az otromba toronyházak magasodnak, ahol a Pécskő hegyre vezető út szurdoka kezdődik, a Penyaskáké hajdani háza mögött állt egy barakk épület. Valamikor az első háború idején telepítették oda. Majd mesélek még róla.

Mi riogatott bennünket attól a szomorú háztól, ahol hadifoglyok és obstitos frontharcosok százai fejezték be földi pályafutásukat? Hát a legendák!

Élt a menházban egy vénasszony, még hozzá sokáig élt, egyesek szerint száz esztendőnél is tovább. Inkább hittem ezt, mint kételkedtem volna benne, mert a vénasszony jobban hasonlított az aszalt vadkörtehez, mint emberhez, vagyis asszonyhoz. Minden gönce, ruhája, fejkendője, de még a ráncos arca és a keze is közelebb állt a feketéhez, mint a szürkéhez. Egy rozoga karosszéken üldögélt a menház kapuja mellett, göcsörtös görbebotra támaszkodott, az ölében pedig piszkos tarisznyáját őrizgette. Mi volt benne? Talán a szigorú tekintetű, örökké mérges, vénséges apácák sem tudták.

Ezek is, meg a vénasszonyok is, nagyon hasonlítottak a károgó varjakhoz. Gyakran mondogattuk, ha láttuk őket: Má megint ott kornyadoznak a varnyúk!

Amúgy barátságos volt a vénasszony. Fogadta a köszönést, azt mondta, köszöni szépen, jól van, ha megkérdeztük tőle. Végül, győzedelmeskedvén bennünk a kíváncsiság, megbarátkoztunk vele. Kérdeztük erről-arról. Még a magas palánkkal körbekerített zsidótemetőről is faggattuk, pedig arról a temetőről borzasztó történeteket meséltek. Egyszer aztán sorra került a járványkórház is. Könnyen szót értettünk vele, bár nagyon csendesen beszélt, de jól meghallott minden szót.

Mesélte, hogy a járványkórház amolyan előszobája volt a temetőnek. Minden nap elindult egy komor menet. Fehér kámzsás szerzetesek cipelték a gyalulatlan deszkából tákolt koporsó ládákat, berakták azokat a temető végibe ásott mély gödörbe, oltott mésszel leöntötték, aztán rájukhúzták az anyaföldet. A sírok fölé nem tettek keresztet, fejfát, csak egy kis falpra felírták tintaceruzával, hogy itt nyugszik ez és ez a közkatona. Hiszen, ha nyugodott volna! A vénasszony, még halkabbra fogva a szót figyelmeztetett bennünket, hogy minden éjfélkor, a kísértetek órájában hallani lehet a temető felől a jajgatást. Panaszkodnak, sírnak, könnyörögnek azok az elkárhozott lelkek, mert még szenteltvizet sem hintettek a deszka koporsókra. Mondta a vénasszony: Maradjatok ébren egyik éjszaka és hallgatózzatok. Meghalljátok majd a panaszos jajgatást. Én minden éjjel meghallom, mert közöttük van a fiam is. A kámzsás szerzetesek nem engedtek a közelébe se, amikor lehunyta a szemét. Azt se tudtam meg soha, hol dobták szegényt a meszes gödörbe.

Libabőrözött a hátunk mindezek hallatán, de arra soha nem kerülhetett sor, hogy ébren maradjunk éjfélig. A jó szülő már akkor is szigorúan vette, hogy sötétedés után a gyerekek ágyban van a helye. A kíváncsiságot lelohasztotta Láznik bácsi, aki elég hóbortos ember hírében állt, azt is mondhatnám, hogy eszének felét elveszítette, amikor többedmagával rászakadt a banya, de ez más történet. Láznik bácsi bizalmasan elmondta nekünk, hogy ezt a vénasszonyt Rózának hívják, cseléd volt Krepuska birtokán, ott esett meg, ott született neki az a bizonyos fia, aki nyavalyát kapott az Isonzónál és a mi temetőnkben kaparták el azok a gyalázatos csuhások. (Ki tudja, gyalázatosak voltak, vagy sem? Láznik bácsi szemében gyalázatosnak minősült minden pap, de legfőbben minden apáca.) Az éjféλι jajgatás pedig nem a temetőből hangzik, hanem a menházból, ahol a legnyomorultabb öregek már az utolsókat rúgják. Hihetőnek tűnt. Siralmas egy menház lehetett az, bár belülről soha nem láttam. Elég volt azokat látni, akik ott ténferegtek a kopár udvaron,

folyosón, vagy a magas deszkapalánk mellett. A vénasszonyról azt is elmondta Láznik bácsi, hogy ő bizony egy valódi boszorkány. Róza minden éjjel seprőn lovagol, vagy fekete macska képiben megül valamelyik háztetőn, rontásra is képes, ezért soha nem szabad a szemébe nézni, ha pedig megáll előtte a tisztalelkű ember, rajzoljon eléje a porba, akár a lábával is, egy keresztet. Azt is tudta Láznik bácsi, hogy Róza asszony már régen elmúlt száz esztendő, de csak azért, mert beleköltözött a Lucifer. Minden igazi ember tudhatja, hogy a Lucifer soha nem hal meg, addig él, amíg világ a világ.

No, gyerek, most igazodjál el a világ dolgában! Nem tudunk. Az éjféle jajgatást nem hallottuk, de annyi fekete macska mászkált a háztetőkön, hogy akár minden második vénasszonyt boszorkánynak hittünk volna. A járványkórház tájékát még jobban kerültük. Igaz, csakhamar felgyújtották, elégették mindent az utolsó szálkáig. Tán a hatóság is elhitte, hogy a tífusz, meg a kolera még ott settenkedik a szúette deszkák réseiben. Homokbányát nyitottak a helyén, mert az egész akácos domb máig egy jó nagy homokkő képződmény. Akik most ott laknak azokban a csúf toronyházakban, nem is sejtik, hogy otthonaik alatt talán ma is szunnyad még egy szomorú legenda. Nem tudom, haszon-e, kár-e, hogy felébresztem?

Voltak az én gyerekerszágomban olyan dolgok is, amelyeket szívesebben felébresztenék. Példának okáért az öreg temető. Fogalmam sincs, hol nyugszik dédanyám, dédapám, meg az a sok öreg rokon, akiknek a sírjára gyerekkoromban még vittünk virágot. A felsőség azt mondta, lejárt a kegyeleti idő, elegyengették a sírokat, vagy rátemettek másokat, vagy eladták, amikor az urbanizáció nevű baktérium eltakarította a föld színéről mindazt, ami az én korosztályom számára a szülőföldet jelentette. Ki tudja már, hol állt Krájer úr fűszerüzlete? Ki tudja, hol állott Brunovszki doktor úr emeletes háza a Menház utca végén? Igen, ott állt. Magas deszkapalánk kerítette és hatalmas bernáthegyi kutya vigyázott a házra. Ki emlékszik Drevenka kovácsmester úr udvarára, ahonnan egész napon át kiáradt a tüzes vas-szerszámokkal formázott lópata savanyú bűze? Hát a Magyar-csárda, ahol esténként bús nótákat daloltak a kimenős bakák? Hol a régi zsinagóga a maga csendes titokzatosságával? Talán hálásnak kellene lenni a várostervezők iránt, hogy legalább az ósrégi zsidótemetőt nem dúlták szét.

Mostanában el-el tűnődök azon, hogyan is festett akkoriban a temető és környéke, a Menház-utcai banda birodalma. Csak tűnődök, mert nem maradt annak egy talpalatnyi nyoma sem. Maradt-e még közülünk valaki, aki majd mesél róla az unokáknak? Az se biztos.